

*Тарасенко Олег,  
доктор юридичних наук, професор, проректор,  
Національна академія внутрішніх справ*

**ПРАВО НА ПСИХОЛОГІЧНУ ДОПОМОГУ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ  
УКРАЇНИ: ІНКЛЮЗИВНИЙ ПІДХІД, ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ  
РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

В умовах воєнного стану питання психологічної допомоги в секторі безпеки і оборони України набуває особливого правового, соціального та організаційного значення. Воно стосується не лише збереження психічного здоров'я окремої особи, а й підтримання професійної спроможності тих, хто виконує завдання із захисту держави, забезпечення правопорядку, громадської безпеки, реагування на надзвичайні ситуації, подолання наслідків збройної агресії тощо. Службова й бойова діяльність військовослужбовців, поліцейських, рятувальників, прикордонників та інших представників сектору безпеки і оборони пов'язана з постійним впливом ризику, невизначеності, втрат, морально складних рішень, великої відповідальності та дефіциту часу для відновлення.

За таких обставин психологічна допомога не може розглядатися як другорядний елемент кадрової роботи або лише як реакція на вже очевидні ознаки психологічного неблагополуччя. Її слід розуміти як складову правового й соціального захисту осіб, залучених до виконання завдань у сфері безпеки і оборони, а також як передумову збереження їхньої професійної стійкості, працездатності та людської гідності. Особливої ваги це питання набуває в умовах тривалого воєнного навантаження, коли психологічний стан позначається не лише на самопочутті конкретної особи, а й на якості виконання нею службових і бойових завдань, безпеці підрозділу, в якому вона служить, та загалом на ефективності функціонування інституцій, відповідальних за безпеку, оборону і правопорядок.

Право на психологічну допомогу в секторі безпеки і оборони України варто розглядати в широкому правозахисному вимірі – як можливість особи отримати професійну психологічну підтримку, спрямовану на збереження, стабілізацію або відновлення її психічного стану, з урахуванням умов служби, характеру професійного навантаження, пережитого досвіду та індивідуальних потреб. Це право має безпосередній зв'язок із правами на охорону здоров'я, соціальний захист, реабілітацію, безпечні умови служби, повагу до людської гідності та недискримінаційне ставлення. В секторі безпеки і оборони воно набуває додаткового змісту, оскільки психічне здоров'я персоналу безпосередньо позначається на здатності до взаємодії, прийняття рішень, саморегуляції та збереження професійної надійності в екстремальних умовах.

Специфіка безпекової та оборонної сфери полягає в необхідності збалансування гарантій прав людини й об'єктивних потреб служби. Особа має право на підтримку, конфіденційність, повагу до приватного життя, недискримінаційне ставлення та захист гідності. Водночас держава повинна

забезпечувати професійну готовність персоналу, безпеку виконання службових завдань і стабільність функціонування органів сектору безпеки і оборони. Саме тут виникає ризик підміни психологічної допомоги психологічним контролем, а підтримки – формальним оцінюванням службової надійності, професійної придатності чи дисциплінарної лояльності. Це, своєю чергою, руйнує довіру до психологічної служби та зменшує готовність особи добровільно звертатися по допомогу.

Однією з головних умов реалізації права на психологічну допомогу є її реальна доступність. Присутність психолога в підрозділі чи установі сама по собі не гарантує можливості отримати якісну професійну підтримку. Для людини має бути зрозуміло, в яких випадках вона може звернутися по відповідну допомогу, яку саме допомогу отримає, хто матиме доступ до інформації про її стан і чи не спричинить таке звернення негативних службових наслідків. Без зазначених процедурних та етичних гарантій право на психологічну допомогу ризикує залишитися декларативним. Не менш важливою залишається проблема стигматизації, адже у службових середовищах звернення по психологічну допомогу інколи помилково сприймається як прояв слабкості або сумнів у власній професійній спроможності. Наслідком цього стає приховування психологічних труднощів, відтермінування звернення про відповідну підтримку та накопичення наслідків травматичного досвіду.

Надання психологічної допомоги в секторі безпеки і оборони не повинне зводитися до разових бесід або формального консультування, а має включати профілактичний, кризовий і відновлювальний компоненти. Йдеться не лише про подолання наслідків травматичного досвіду, а й про підтримання професійної працездатності, запобігання емоційному виснаженню та збереження людського ресурсу. У практичному вимірі це передбачає психоедукацію, первинну психологічну допомогу, кризове втручання, індивідуальні й групові форми роботи, психологічну реабілітацію, супровід після виконання складних службових чи бойових завдань, а також підтримку членів сімей. Такий підхід дозволяє перейти від реактивної моделі, коли допомога надається лише після вираженої кризи, до системної моделі підтримки психічного здоров'я.

Особливого значення в цій сфері набуває інклюзивний підхід. Особи, які служать або працюють у секторі безпеки і оборони, не становлять однорідної групи. Потреби учасника бойових дій, особи після поранення, звільненого з полону, молодого співробітника, жінки-військовослужбовиці чи поліціантки, ветерана, члена сім'ї загиблого, зниклого безвісти або полоненого істотно різняться. Тому однакова за обсягом допомога не завжди є тотожною за своїм реальним змістом. Інклюзивність у цьому контексті не обмежується самою фізичною доступністю. Вона охоплює, в тому числі, інформаційну, організаційну, комунікаційну та психологічну доступність, зокрема зрозумілі процедури звернення, належне інформування про можливості підтримки, повагу до особистого досвіду, врахування наслідків травматизації, сімейних обставин, службового статусу та можливої недовіри до системи.

Окреме місце з-поміж правових гарантій посідає конфіденційність. У секторі безпеки і оборони інформація про психологічний стан особи може впливати на професійну репутацію, службову перспективу, допуск до виконання окремих

завдань або ставлення з боку колег і керівництва. Тому межі доступу до таких даних мають бути чітко окресленими, обґрунтованими та співмірними з реальною службовою необхідністю. Принципового значення набуває також розмежування понять психологічної допомоги, психологічного супроводу, професійно-психологічного відбору, оцінювання придатності до служби та дисциплінарного контролю, адже невизначеність щодо них підриває довіру до психологічної служби й фактично перешкоджає добровільному зверненню по допомогу.

Правове забезпечення сфери надання психологічної допомоги має бути спрямоване не лише на проголошення відповідних прав, а й на створення чітких механізмів та інструментів їх реалізації: визначення процедур звернення, професійних вимог до фахівців, етичних стандартів, захисту персональних даних, доступності допомоги для різних категорій осіб, можливості скерування до інших спеціалістів, міжвідомчої взаємодії та оцінювання якості наданої допомоги. Належної уваги потребують і самі фахівці, які працюють із кризовими станами, втратами, травматичними історіями та професійним виснаженням персоналу: супервізія, підвищення кваліфікації, етична підтримка та профілактика вигорання мають розглядатися як необхідна умова якості психологічної допомоги.

Таким чином, право на психологічну допомогу в секторі безпеки і оборони України є важливою складовою правового та соціального захисту осіб, які виконують завдання в умовах підвищеного ризику. В умовах воєнного стану його значення зростає, оскільки психологічна стійкість персоналу безпосередньо пов'язана з ефективністю діяльності інституцій, відповідальних за безпеку, оборону і правопорядок. Психологічна допомога має розглядатися не як факультативна послуга, а як необхідний елемент підтримання психічного здоров'я, професійної спроможності та людської гідності.

Інклюзивний підхід передбачає врахування різних потреб осіб, залучених до сектору безпеки і оборони, зокрема тих, хто має бойовий досвід, пережив втрату, поранення, полон, тривале службове навантаження або інші психотравматичні обставини. Він спрямований на усунення не лише фізичних, а й інформаційних, організаційних, комунікаційних і психологічних бар'єрів. Основними гарантіями реалізації права на психологічну допомогу є доступність, конфіденційність, недискримінація, професійність, етичність, захист персональних даних, чітке розмежування допомоги та службового контролю, а також належна підтримка фахівців, які працюють у цій сфері.

Подальший розвиток психологічної допомоги в секторі безпеки і оборони України має відбуватися шляхом формування узгодженої міжвідомчої системи підтримки, здатної поєднати інтереси служби з повагою до прав людини, її гідності та реальних потреб в умовах війни. Така система має бути не формальною, а практично дієвою, зі зрозумілими процедурами, захищеною конфіденційністю, професійними стандартами, міжвідомчою взаємодією та реальною доступністю психологічної допомоги й підтримки тим, хто їх потребує.

**Твердохвалова Юлія,**

*кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології та психології*